

JACEK KWOSK

Scholastyczne
inspiracje

poetyki

Macieja

Kazimierza

Sarbiewskiego

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
WYDAWNICTWO

Studium Jacka Kwoska, poświęcone z jednej strony „pojetologicznym”, z drugiej zaś antropologiczno-filozoficznym oraz teologicznym wymiarom dzieł teoretycznoliterackich Macieja Kazimierza Sarbiewskiego, stanowi niewątpliwie ambitną i – co równie ważne – udaną próbę przedstawienia wieloaspektowego problemu scholastycznych inspiracji w twórczości autora *De perfecta poesi*. Nie ulega wątpliwości, że książka ta stanowi cenne dopełnienie wielu poprzednich dysertacji, artykułów i glos (m.in. takich badaczy, jak: W. Górny, K. Stawecka, A. Czyż, K. Janus, P. Urbański, E. Buszewicz i in.). Można nawet rzec, że pisanie dziś o twórczości Sarbiewskiego z perspektywy dziesiątków przyczynków stanowi nie lada wyzwanie i jest po prostu filologiczną odwagą. Wyprzedzając kolejne spostrzeżenia, można stwierdzić, że publikacja spełnia niewątpliwie wszystkie podstawowe kryteria, które nawet surowy cenzor chciałby skrupulatnie poddać analizie [...].

Z recenzji wydawniczej
prof. dr. hab. Alberta Gorzkowskiego

◦

Scholaścyczne
inśpiracje
poetyki
Macieja
Kazimierza
Sarbiewskiego

◦

JACEK KWOSEK

o

Scholaścyczne
inspiracje
poetyki
Macieja
Kazimierza
Sarbiewskiego

o

Recenzent
ALBERT GORZKOWSKI

◦ Spis treści ◦

◦

◦ Wstęp ◦

Cele badawcze i stan badań

◦ 7 ◦

◦ Rozdział pierwszy ◦

Maciej Kazimierz Sarbiewski jako scholastyk

◦ 67 ◦

◦ Rozdział drugi ◦

Wobec poetyki Arystotelesa

◦ 101 ◦

◦ Rozdział trzeci ◦

Pojęcie analogii i jego zastosowanie w poetyce

◦ 145 ◦

◦ Rozdział czwarty ◦

Sarbiewski a spór o powszechniki

◦ 179 ◦

◦ Rozdział piąty ◦

Antropologia *implicite* w *De perfecta poesi*

Wybrane aspekty

◦ 195 ◦

◦ Rozdział szósty ◦

Uwagi o pojęciu twórczości u Sarbiewskiego

◦ 217 ◦

◦ Zakończenie ◦

◦ 233 ◦

Bibliografia

◦ 239 ◦

Indeks nazw osobowych

◦ 247 ◦

Summary

◦ 255 ◦

Sommario

◦ 257 ◦

◦ Wstęp ◦
Cele badawcze i stan badań

◦

Twórczość Macieja Kazimierza Sarbiewskiego — zarówno poezja, jak i prace teoretyczne — stanowiła przedmiot wielu już opracowań. Jednak większość prac dotyczących jego dorobku teoretycznego była pisana z perspektywy historii lub teorii literatury, natomiast inspiracje filozoficzne jak dotąd nie doczekały się syntetycznego ujęcia. Nie oznacza to, że badacze w ogóle nie podejmowali tej problematyki, lecz ich spostrzeżenia na temat filozoficznych aspektów teorii Sarbiewskiego stanowią raczej *membra disiecta*. Zwłaszcza jego inspiracjom scholastycznym nie poświęcono wystarczającej uwagi. W 1958 roku Wojciech Górny¹ postawił i udokumentował tezę, że autor *De perfecta poesi* zamierzał stworzyć scholastyczną teorię literatury. Stwierdził przy tym, że nie jest to próba w duchu czystego tomizmu, lecz w jego wersji suarezjańskiej. Temat ten nie został jednak w dostatecznym stopniu podjęty przez innych badaczy, z paroma wyjątkami. Większość znawców przedmiotu, o ile zauważa scholastyczne inspiracje w pracach jezuitów, skupia uwagę na innych kwestiach. Zamierzam więc dokonać przeglądu opinii na temat filozoficznych aspektów teorii Sarbiewskiego i prześledzić wątki użyteczne dla podjętych badań.

1 W. GÓRNY: *Sarbiewskiego próba scholastycznej teorii literatury*. „Roczniki Humanistyczne” 1959, t. 8, z. 1, s. 309—320.

Poetyce Sarbiewskiego poświęcił rozprawę Tadeusz Sinko², przy czym nie znał jeszcze 1 księgi *De perfecta poesi*, co rzutowało na jego interpretację dzieła. Już na samym początku zalicza twórczość poetycką chrześcijańskiego Horacego do baroku — przez analogię do procesów, jakie zaszły w muzyce i sztukach plastycznych tamtego czasu. Barok literacki charakteryzuje badacz następująco: „I tu miejsce prostoty i naturalności, wzorowanej na poetach augustowskich i Homerze, zajmuje ozdobność i sztuczność”³. Za teoretyka tego nurtu uznaje Baltasara Graciána. Sinko omawiając *De acuto et arguto*, zauważa, że w prezentowanej w traktacie definicji pointy jako zgodnej niezgodności i niezgodnej zgodności widać wpływ Arystotelesa:

Jeżeli przypomnimy sobie, że jedność w wielości, *unitas in varietate*, jest według Arystotelesa istotą samej piękności, to będziemy musieli w definicji *acutum* u Sarbiewskiego uznać wpływ Perypatu, który zresztą widoczny jest i w całym rozumowaniu konceptysty. Ważniejszy jest fakt, że to, co było u Arystotelesa istotą piękna, u niego jest istotą puentowanego konceptu, czyli że taki koncept jest samym pięknem w sztuce. Jakoż barokiści w nim szukali piękności. Sarbiewski za efekt konceptu uważa podziw. To było celem poezji barokowej: *e del poeta il fin la la maraviglia*, mówił Marino⁴.

Omówienie *De perfecta poesi* badacz poprzedza zarysowaniem kontekstu teoretycznego, w jakim działał i do jakiego nawiązywał Sarbiewski. Poświęca między innymi uwagę poetyce Pontanusa — pierwszej poetyce jezuickiej⁵. Celem Pontanusa

2 T. SINKO: *Poetyka Sarbiewskiego*. Kraków 1918.

3 Ibidem, s. 2. Nie trzeba dodawać, że taka charakterystyka literatury baroku jest w świetle dzisiejszej wiedzy dalece niezadowolająca.

4 Ibidem, s. 12.

5 I. PONTANUS: *Poeticarum Institutionum libri III*. Ingolstadii 1600. Podają za: T. SINKO: *Poetyka Sarbiewskiego...*, s. 17.

miało być dostarczenie recept na tworzenie poezji. Zdaniem Sinki, Sarbiewski znał niewątpliwie dzieło czeskiego jezuita, skoro do niego czasem odsyłał, jednak z niego nie czerpał:

◦ 9 ◦

Zobaczymy, że jak Pontanus przy nauce o hymnie i epitafie, tak on przy całej teorii epiki akcentuje swą oryginalność i niezależność od poprzedników. Zresztą Pontanus, mimo przygodnego powoływania się na Arystotelesa, nie był w wykładzie *Poetyki* arystotelikiem ani scholastykiem; był nim natomiast, jak zobaczymy, Sarbiewski⁶.

Opinia Sinki ma swoją wagę z punktu widzenia celów badawczych przyjętych w tej pracy. Jednym z możliwych wyjaśnień stosowania terminologii scholastycznej przez Sarbiewskiego może być wszak jego formacja intelektualna — był scholastykiem, bo się na scholastyce wychował. Ale Pontanus jako jezuita odebrał podobną, co Sarbiewski, formację intelektualną, a scholastykiem — zdaniem badacza — nie był. Nader znamienne wypada porównanie ujęć Sarbiewskiego i Pontanusa odnośnie do celu poezji. Autor *De perfecta poesi* wylicza trzy przyczyny poezji: formalną, czyli formę poezji, sprawczą, czyli samego poetę, i wreszcie celową, czyli jej cel. Celem wewnętrznym poezji jest naśladowanie rzeczy, celem zewnętrznym natomiast — bawienie i uczenie w sposób przyjemny. Sarbiewski pisze też o *causa materialis*. Są to doskonale znane arystotelesowskie rodzaje przyczyn przejęte przez scholastykę⁷. Z kolei Pontanus — w rozdziale 5 księgi 1 *Quae materia poetae* — stwierdza: poeci

6 Ibidem, s. 20.

7 Por. ARYSTOTELES: *Metafizyka*. Przeł., wstępem i komentarzem opatrzył K. LEŚNIAK. Warszawa 2009, 983a—983b, s. 27 i n. Por. także: ARYSTOTELES: *Fizyka*. W: IDEM: *Zachęta do filozofii. Fizyka*. Przeł. K. LEŚNIAK. Warszawa 2010, ks. 2, rozdz. 3 i 7, 194b—195b, 198a—198b, s. 95—96, 104—105.

naśladować czynności ludzkie, mając na celu pożytek życia⁸. Materią poezji są więc czynności ludzkie. W następnym rozdziale czeski jezuita pisze o celu poezji. Obaj autorzy zasadniczo więc stosują ten sam schemat pojęciowy, lecz Pontanus — w każdym razie tak wynika z uwag Sinki — nie używa wprost terminów scholastycznych.

Badacz streszcza *De perfecta poesi*, pokazując nawiązania Sarbiewskiego do Arystotelesa i autorów poetyk renesansowych, a zarazem sposób, w jaki modyfikował ich koncepcje. Na przykład Arystoteles w *Poetyce* (17, 4) twierdzi, że należy nadać nazwy postaciom występującym w dziele i wyposażyć fabułę w epizody⁹. „Sarbiewski, przytoczywszy to zdanie, objaśnia je jako zdeterminowanie idei uniwersalnej i umieszczenie jej w indywidualium i w szczególowości”¹⁰. Modyfikuje również koncepcję Stagiryty odnośnie do kształtu epizodów fabuły:

Jeśli Arystoteles [*Poetyka*, 17, 4] zaleca, by epizody należały do rzeczy, były *oikeia*, to Sarbiewski dodaje, że szczegóły, przypisane bohaterowi, nie mają być pospolite, które by się mogły przydarzyć komukolwiek, lecz rozmaite, rzadkie, cudowne, niepewne w wynikach, groźne i dążące do jednego celu akcji głównej; z drugiej jednak strony muszą się liczyć z prawdopodobieństwem, być *quam maxime probabilia, non iuxta rei veritatem*¹¹.

Wynika to z postulatu, by poezja przedstawiała rzeczy niejako w ich doskonałości, a więc również takie, jakie być powinny. Sinko pisze:

8 Por. T. SINKO: *Poetyka Sarbiewskiego...*, s. 20.

9 Por. ARYSTOTELES: *Poetyka*. Przeł. i oprac. H. PODBIELSKI. Wrocław—Warszawa 2006, rozdz. 17, 1455b, s. 61.

10 T. SINKO: *Poetyka Sarbiewskiego...*, s. 26.

11 Ibidem.

Na tej podstawie stara się Sarbiewski dokładniej, niż to uczynił Arystoteles (r. 9, 1 nn), odróżnić przedmiot i fabułę epopei od historii (użytej teraz na pozór w znaczeniu właściwym, ale zaraz potem w znaczeniu mitu). Historia przedstawia rzecz, jak się rzeczywiście stała, z pewnymi oznaczonymi okolicznościami i imionami; przedmiot (*argumentum*) epiczny jest przedstawieniem, jak się mogła stać lub stała prawdopodobnie; fabuła jest dowolnym ukształtowaniem hipotezy na podstawie tezy przedmiotu. Słowem, historią jest: Ulisses żegluję; przedmiotem: mąż lub bohater żegluję; fabułą: Ulisses jako bohater żegluję. Fabuła poprawia niejako za pomocą sztuki naturalną ułomność (*defectum*) historii, tak jak but z pomocą sztuki szewskiej poprawia czyjąś chromą nogę... To porównanie szewskie jest rozprawione szeroko¹².

I dalej, komentując pogląd Sarbiewskiego i Scaligera, że bohater ma być doskonały pod każdym względem, pisze:

Obaj zapomnieli, że bohater zbyt doskonały, wolny od jakiegokolwiek słabości czy przypadłości ludzkiej przestaje być do nas podobny, a tym samym przestaje nas wzruszać. Ale też nie wzruszenie, tylko zdumienie było hasłem baroku!¹³

Następnie badacz odnosi się do tezy Sarbiewskiego, zaczerpniętej od Scaligera, że poeta jest jak gdyby *alter Deus*:

Dwudziesty piąty rozdział *Poetyki* Arystotelesa skłonił już Scaligera [Poet. I, 1] do twierdzenia, że poeta, nie kopiując rzeczywistości, lecz tworząc inną naturę, robi się przez to niejako drugim bogiem: *ac... sese isthoc ipso perinde ac deum alterum efficit*. Poezja daje obraz rzeczy nie tylko istniejących, ale i nieistniejących: *videtur sane res ipsas, non ut aliae (sc. Artes), sed velut alter deus condere; unde cum eo commune nomen ipsi non a consensu*

12 Ibidem, s. 26—27.

13 Ibidem, s. 28.

hominum, sed a naturae providentia idtitum videatur; Bóg i poeta nazywają się i są *poethai*. Ten ustęp z początku *Poetyki* Scaligera ma niewątpliwie przed oczyma Sarbiewski, gdy powołując się na grecką nazwę poety, dwa razy nazywa go stwórcą, *conditor*¹⁴.

Sinko twierdzi jednak, że w XVI i XVII wieku ta nazwa była tylko frazesem, a pełną treść nadał jej dopiero Anthony Shaftesbury w *Soliloquy, or advice to an author* (1 wyd. — 1710).

Badacz dokonania teoretyczne Sarbiewskiego ocenia surowo:

Poetyka Sarbiewskiego (poza teorią konceptyzmu, wyłożoną w ks. X) nie wzbogaciła teorii poezji europejskiej żadnym nowym punktem widzenia, nie wniosła do niej żadnego fermentu, z którego mogła wyłonić się jaka nowa piękność. Włoski pierwszy spór o uprawnienie romanzo (w rodzaju Ariosta), głosy Giraliego Cinthio (*Discorso intorro al comporre dei Romanzi*, 1554), Giambattisty Pigna (*I Romanzi*, 1554) i drugi spór o *Jerozolimę wyzwoloną* (1575), prowadzony przez samego autora i jego zwolenników jak Lombardelli (*Discorso*, 1586), Beni (*Comparazione di Torquato Tasso con Homero e Virgilio*, 1607), i nie uczynił żadnego wyłomu w jego wierze w dogmat Wergiliusza i Horacego, a przede wszystkim Arystotelesa¹⁵.

Podkreśla też mocno arystotelizm Sarbiewskiego, odmienny jednak od arystotelizmu takich autorów, jak Trissino (*Poetica*, 1563), Minturno (*Poetica Toscana*, 1563) czy Castelvetro (*Poetica d'Aristotale vulgarizzata et sposta*, 1570). Jego zdaniem, jezuita „wywiódł na własną rękę z Arystotelesa doktrynę o uniwersalnościach, której scholastyczne kategorie wypełnił topiką retoryczną”¹⁶. Badacz zatem zwraca uwagę na retoryczność poe-

14 Ibidem, s. 35—36, podkr. — autor oryginału.

15 Ibidem, s. 56.

16 Ibidem.

tyki Sarbiewskiego, stwierdza nawet, że gdybyśmy nie znali jego twórczości poetyckiej, moglibyśmy przypuszczać, że był on przede wszystkim retorem.

Autor *Poetyki Sarbiewskiego...* zauważa wprawdzie scholastyczne nawiązania u jezuitów, a nawet scholastyczny styl jego wypowiedzi, lecz wartościuje je negatywnie. I tak, *De acuto et arguto* komentuje następująco: „Wykład swój ujął Sarbiewski w siedem rozdziałów o charakterze wybitnie dialektycznym, prawie scholastycznym. Widać, że studium scholastycznej teologii niekorzystnie odbiło się na jego retoryce”¹⁷. Cytowany wcześniej fragment dotyczący rozróżnień Sarbiewskiego między *historia*, *argumentum* i *fabula* opatruje Sinko takim komentarzem: „W tych dystynkcjach, wyprowadzonych z trafnej uwagi Arystotelesa o różnicy między historią a poezją, mamy już przedsmak jego subtylizującej dość miałko scholastyki”¹⁸. A wreszcie stwierdza:

Teoria konceptyzmu Sarbiewskiego jest już dość scholastyczna, ale od utonięcia w subtelnościach dialektycznych chroni ją ścisły związek z poezją klasyczną, której miarodajność autor uznawał, choć na ogół punkt ciężkości przesunął w myśl wymagań epoki z poezji augustowskiej do poezji cesarstwa¹⁹.

Nietrudno zauważyć, że dla Sinki terminy „scholastyka”, „scholastyczny” to wręcz obelgi, synonimy niepotrzebnej pedanterii. Na uwagę jednak zasługuje fakt, że badacz zdaje się utożsamiać „scholastyczność” z dialektyką, czy też „subtelnościami dialektycznymi”, a więc z pewną metodą badania czy porządkowania materiału.

17 Ibidem, s. 10—11.

18 Ibidem, s. 27.

19 Ibidem, s. 13—14.

Jak już wspomniano, kiedy Sinko pisał swoją pracę, nie była jeszcze znana 1 księga *De perfecta poesi*. Historię jej rekonstrukcji przybliżyła Zofia Szmydtowa²⁰. Zdaniem badaczki, źródłem przekonania Sarbiewskiego o boskim źródle poezji nie jest Arystoteles — główny autor, na którym chrześcijański Horacy się opiera — lecz Platon. „Można stwierdzić charakterystyczne dla Renesansu a paradoksalne zjawisko usprawiedliwienia poezji przy pomocy poetyki Arystotelesa przeciwko Platonowi w oparciu o platońską ideę poezji jako boskiego szafu”²¹. Szmydtowa nazywa Sarbiewskiego entuzjastą poezji, na przekór (niektórym!) teologom i ascetom. Przedstawia koncepcję poety jako twórcy na wzór Boga. Twierdzi nadto, że deifikacja poety u Sarbiewskiego idzie dalej niż u Scaligera²². Cały artykuł to omówienie treści 1 księgi *De perfecta poesi*. Ważnym punktem analiz badaczki jest wyjaśnienie, jakie są kryteria poezji doskonałej. Sarbiewski za Arystotelesem przyjmuje, „że o poezji nie stanowi wiersz, tylko naśladowanie czynności: fabuła”²³. Wobec tego jezuita konsekwentnie twierdzi, że „wszystkie utwory, które takiej jedności i ciągłości nie posiadają, nie należą do doskonałej poezji”²⁴.

Wojciech Górny w 1959 roku, jak wspomniano na początku, postawił i udokumentował tezę, że Sarbiewski zamierzał stworzyć scholastyczną teorię literatury²⁵. Badacz w swym opracowa-

20 Z. SZMYDTOWA: *O księdze I „Poetyki” Sarbiewskiego*. W: EADEM: *Poeci i poetyka*. Warszawa 1964, s. 410—436 (pierwodruk ukazał się w 1949 roku w „Sprawozdaniach TNW”).

21 Ibidem, s. 415.

22 Ibidem, s. 419.

23 Ibidem, s. 423.

24 Ibidem, s. 423—424.

25 W. GÓRNY: *Sarbiewskiego próba scholastycznej teorii literatury...*, s. 309—320.

niu najpierw omawia arystotelesowską teorię czterech rodzajów przyczyn oraz przedstawia koncepcję Sarbiewskiego, zgodnie z którą poeta wydobywa z rzeczy realnych możliwości, a następnie ukonkretnia je na nowo w tworach poetyckich. Zdaniem Górnego, rozważania Sarbiewskiego nad możliwościami, prowadzone od rozdziału 4 księgi 2 *De perfecta poesi*, nie są tylko katalogiem pomysłów, lecz stanowią „jakby próbę literackiej ontologii formalnej nasuwającej odległe porównanie z postępowaniem Ingardena w *Sporze o istnienie świata*”²⁶. Badacz zauważa wreszcie — już w odniesieniu do *De acuto et arguto* — scholastyczne rozróżnienie definicji istotowej i określenia ze względu na skutki²⁷.

Na uwagę zasługują spostrzeżenia Górnego na temat użytku, jaki Sarbiewski zrobił z teorii analogii. Problematyka ta pojawia się w związku z przyczyną materialną poezji:

Przyczyną materialną w przypadku poezji epickiej są najpierw czynności bohaterskie, z którymi wiążą się przejawiane w nich skłonności i charaktery, dalej osobiste losy i przygody, a na końcu wreszcie osoby działające (25, 25; 75—76; 131—132). Związek ten logiczny w swoim uszeregowaniu, choć sam Sarbiewski inaczej układa dyspozycję ks. IV, jest określony jako analogia, czyli jedność atrybucji²⁸.

Zdaniem badacza, Sarbiewski przenosi do teorii literatury suarezjańską teorię analogii, o czym świadczy jego utożsamienie analogii jako takiej z analogią atrybucji, lecz z pominięciem analogii proporcjonalności. Nawiązaniem do koncepcji Francisca Suáreza ma być też przykład, że przypadłości są bytami przez

26 Ibidem, s. 316.

27 Ibidem, s. 319.

28 Ibidem, s. 314.

analogię atrybucji do substancji²⁹. Autor podkreśla przy tym, że analogia nie jest tu rozumiana jako sposób poznawania, lecz jako

◦ 16 ◦

ontyczny związek między analogatem głównym, czyli analogon (substancja), a mniejszymi (przypadłości), przez który te drugie uczestniczą w formie analogicznej na mocy przyporządkowania do pierwszego. Bytowość realizująca się absolutnie w substancji realizuje się także w przypadłościach dzięki ich związkowi z substancją³⁰.

I dalej pisze Górny:

przykład ten został przeniesiony na zjawiska kompozycji dzieła literackiego, epepei, w której akcja główna wiąże ze sobą inne elementy, „czynności” i postaci, tworząc w ten sposób, przez uczestniczenie w jedności akcji głównej, jedność na sposób analogii atrybucji (*participant quommodo unitatem illius suntque unum per modum analogiae attributionis* 75, 26)³¹.

Co za tym idzie, Sarbiewski odrzuca pogląd Scaligera, że postać literacka to *res animata*³². Górny przywołuje stwierdzenie jezuitę, że w strukturze poematu zachodzi odwrotność względem zwykłej struktury bytów. W bytach realnych bowiem bytem *sensu proprio* jest substancja, jej przypadłości zaś są bytami wtórnymi i w związku z substancją.

Natomiast w utworze właśnie czynność, a więc przypadłość jest podstawą, podczas gdy substancje jak osoby przez nią dopiero i wtórnie uczestniczą w jedności i bycie poematu. Różnica ta jest zrozumiała przy zdaniu sobie sprawy z odmienności struktury

29 Ibidem.

30 Ibidem, s. 314—315.

31 Ibidem, s. 315.

32 Por. też Z. SZMYDTOWA: *O księdze I „Poetyki” Sarbiewskiego...*, s. 20.

bytów intencjonalnych, wytworów, w których nad strukturą naturalną góruje organizująca je na nowo przypadłość, np. spełnianie funkcji³³.

◦ 17 ◦

Badacz wskazuje również na trudności teorii Sarbiewskiego:

Rozpatruje on związek między czynnościami a osobami w utworze [...] już w ramach omawiania przyczyny materialnej jako tak właśnie się przedstawiający. Tymczasem owa „analogia atrybucji” rozpatrywana jest w rzeczywistości jako realizacja struktury utworu, w związku z fabułą, a zatem czynnikiem formalnym w utworze (12, 14). Należałoby wyraźnie rozgraniczyć szczególną wagę spraw ludzkich wśród materii poetyckiej i szczególną funkcję tych elementów w kształtowaniu dzieła, w jego formie³⁴.

Ponadto określenie przyczyny formalnej epiki jako naśladowanie nie jest zgodne z traktowaniem przyczyny formalnej poezji jako naśladowanie rzeczywistości przez fabułę, co bardziej zbliża się do określenia przyczyny celowej.

Krystyna Stawecka w artykule *Maciej Kazimierz Sarbiewski jako prozaik*³⁵, który później stał się częścią jej książki³⁶, zauważa, że Sarbiewski ma świadomość tego, że rozwija koncepcje Arystotelesa, godząc je z myślą chrześcijańską i podbudowując argumentacją biblijną³⁷. Istotna wydaje się konstatacja:

Traktaty pisane są łaciną „żywą”, tzn. wzbogaconą o słownictwo późniejsze, ściślej mówiąc o terminy scholastyczne, np. *corrola-*

33 W. GÓRNY: *Sarbiewskiego próba scholastycznej teorii literatury...*, s. 315.

34 Ibidem.

35 K. STAWECKA: *Maciej Kazimierz Sarbiewski jako prozaik*. „Roczniki Humanistyczne” 1963, t. 31, z. 3, s. 101—123.

36 K. STAWECKA: *Maciej Kazimierz Sarbiewski — prozaik i poeta*. Lublin 1989.

37 K. STAWECKA: *Maciej Kazimierz Sarbiewski jako prozaik...*, s. 108.

rium, causa instrumentalis i inne. Sam jednak fakt stosowania tego „szkolnego” słownictwa wydaje się zupełnie zrozumiały w tekstach związanych z dydaktyką szkolną³⁸.

Jeśli badaczka ma rację, to użycie terminologii scholastycznej przez Sarbiewskiego nie świadczy o żadnym szczególnym jego zamiśle teoretycznym.

Stawecka podjęła próbę pokazania tendencji renesansowych i barokowych w prozie Sarbiewskiego³⁹. Jak wiadomo bowiem, chrześcijański Horacy jest pisarzem barokowym, a zarazem — na płaszczyźnie teorii — ideowym spadkobiercą renesansowych poetyk. Choć omawiany artykuł dotyczy zasadniczo kwestii stylistycznych, znaleźć w nim można interesujące uwagi na temat dążności Sarbiewskiego do syntezy treści biblijnych i teologii chrześcijańskiej z tradycją pogańskiego antyku. Jak zauważa na wstępie badaczka, samo „sformułowanie tematu może i powinno budzić zastrzeżenia”⁴⁰, ponieważ określenia „tendencja renesansowa” i „tendencja barokowa” są nieprecyzyjne — sugerują, jakoby każdą z tych epok charakteryzowała jakaś **jedna** tendencja. Proponuje więc odwrócenie zagadnienia: należy najpierw scharakteryzować prozę Sarbiewskiego bez dokonywania żadnych uprzednich ustaleń, zwłaszcza dotyczących stylu,

a dopiero na dalszym planie znajdzie się próba uzgodnienia poczynionych obserwacji ze znanymi stwierdzeniami teoretycznymi, wytworzonymi bądź to w świadomości teoretycznej epoki, bądź odśloniętymi na drodze nowoczesnych badań prak-

38 Ibidem, s. 115.

39 K. STAWECKA: *Proza łacińska Sarbiewskiego jako wyraz łamania się tendencji renesansowej i barokowej (uwagi i sugestie)*. „Meander” 1973, R. 28, z. 11—12, s. 448—464.

40 Ibidem, s. 448.

tyki literackiej interesujących nas okresów oraz wynikłych stąd systematyzacji⁴¹.

◦ 19 ◦

Autorka zwraca uwagę, że traktaty Sarbiewskiego miały zastosowanie dydaktyczno-wychowawcze, włączając w to *Dii gentium*, które dostarczało topiki mitologicznej⁴². Po czym stwierdza:

Charakterystyczne dla jezuickiego wykładowcy będzie tu swoiste umoralnianie zarówno wątków mitologicznych, jak i cytowanych przez autora fragmentów poezji starożytnej, czego się nie da zaobserwować w dziełach wcześniejszych wykorzystanych przez Sarbiewskiego, np. w traktacie Natalisa czy Caussinusa⁴³.

Zdaniem Staweckiej, branie pod uwagę względów wychowawczych „stawia dzieło Sarbiewskiego *Dii gentium*, a także pewne fragmenty jego poetyki w grupie utworów obcych renesansowej swobodzie myślenia”⁴⁴. Rysowałaby się tedy następująca opozycja: renesansowa samodzielność myślenia *versus* barokowa niesamodzielność myślenia.

Badaczka wskazuje też na różnicę między sposobem cytowania innych autorów w *De acuto et arguto* a sposobem ich przytaczania w *Dii gentium*. W pierwszym przypadku Sarbiewski cytuje po to, by uwydatnić własne stanowisko, natomiast powoływanie się na autorytet ojców Kościoła i innych uznanych autorów „stanowi tu niejako tarczę ochronną dla głoszonych poglądów”⁴⁵. Poza tym w *Dii gentium* widać większe osobiste zaangażowanie autora w przedstawianą problematykę. „Faktem jeszcze bardziej

41 Ibidem.

42 Ibidem, s. 450.

43 Ibidem.

44 Ibidem, s. 450—451.

45 Ibidem, s. 454—455.

znamiennym dla postawy Sarbiewskiego jest jego stosunek do historii biblijnej”⁴⁶.

◦ 20 ◦

Wspomnianą już dążność autora *De perfecta poesi* do syntezy chrześcijaństwa i pogańskiego antyku badaczka charakteryzuje następująco:

Nauka, jaką głosi, podkreślając jedność zjawisk kulturowych ponad wszystkimi oczywistymi przeciwieństwami i pomimo pewnego niepokoju usprawiedliwionego aktywnością kontrreformacji, samodzielność w wyborze pozycji teoretyka literatury — bo tak ostatecznie należało ocenić fakt, że można znaleźć w poetyce Sarbiewskiego tyle różnych powiązań — w końcowej ocenie stanowią wyraz dążeń unitarystycznych, syntetyzujących. Podobnie i styl jego prozy, obok wyraźnie dostrzegalnego ulegania gustom barokowym, zwłaszcza w zakresie wymyślnej metaforyki, zasługuje na zestawienie z najlepszymi przykładami prozy renesansu⁴⁷.

Ostatecznie zatem łamanie się tendencji barokowych i renesansowych u Sarbiewskiego nie dokonuje się na poziomie stylu:

Wydaje się, że Sarbiewski był po prostu zbyt samodzielny w konsekwentnym kontynuowaniu z jednej strony renesansowego uwielbienia dla antyku i renesansowej swobody myślenia, co sprawiało mu kłopoty i z czego ustawicznie musiał się tłumaczyć⁴⁸.

W książce *Maciej Kazimierz Sarbiewski — prozaik i poeta*⁴⁹ Krystyna Stawecka zebrała i uzupełniła swoje wcześniejsze ar-

46 Ibidem, s. 457.

47 Ibidem, s. 463.

48 Ibidem, s. 464.

49 K. STAWECKA: *Maciej Kazimierz Sarbiewski — prozaik i poeta...*

tykuły. Na szczególną uwagę zasługuje następujące stwierdzenie badaczki:

◦ 21 ◦

W wieku XVII dochodzi — jak wiadomo — do doskonałej formy syntezy opartej na zasadach synkretyzmu. Można próbować niejako „rozkładać” wypowiedzi Sarbiewskiego, szukając w nich elementów platońskich, zwłaszcza spod znaku wcześniejszych platoników florenckich (Ficina, Landina, Pico della Mirandola i in.), u których dochodzi do głosu rola poety w różny sposób mającego odsłaniać prawdy Boże, można skupić bliżej uwagę na starożytnych i nowożytnych autorach, do których bezpośrednio odwołuje się Sarbiewski, można też szukać powiązań, odkrywanych drogą mozolnej analizy, takich jak np. z filozofem Patrizim⁵⁰.

Wypowiedź ta dotyczy bezpośrednio pewnej możliwości badawczej, którą autorka dalej odrzuca. Istotne jednak jest to, że Stawecka podkreśla siedemnastowieczną dążność do syntezy na zasadzie synkretyzmu, ujawniającą się także u Sarbiewskiego. Wskazuje na to dalszy ciąg wypowiedzi:

Zdecydowano się na drugi z proponowanych sposobów⁵¹ ze względu na specyfikę XVII-wiecznych systemów teoretycznych, do których należy zaliczyć i myśl Sarbiewskiego. W założeniu jednoczą one w sobie to wszystko, co tylko się da w jakikolwiek sposób połączyć, i nie zawsze wydaje się celowe dociekanie genezy poszczególnych elementów, często czerpanych jeszcze w dodatku z drugiej ręki⁵².

50 Ibidem, s. 73.

51 To jest na „przedstawienie pewnego wyboru problemów uznanych za centralne oraz na próbę ich analizy w zestawieniu z przekazami myśli starożytnej i niektórymi wypowiedziami teoretyków współczesnych Sarbiewskiemu”. Ibidem.

52 Ibidem.

◦ Indeks nazw osobowych ◦

◦

◦ A ◦

Abramowska Janina ◦ 84, 207,
208, 210, 211, 241

Adam, pierwszy człowiek ◦ 43,
120, 121

Adonis, postać mitologiczna ◦ 46

Ajakos, postać mitologiczna ◦ 207

Alberti Leon Battista ◦ 22, 120,
217

Alighieri Dante ◦ 71, 122—124,
240, 243

Amor, postać mitologiczna ◦ 25,
30, 35

Anchizes, postać mitologiczna
◦ 207

Anaksagoras ◦ 40

Anzelm z Canterbury, św. ◦ 71,
239

Apollo (Apollin), postać mitolo-
giczna ◦ 30, 37, 211

Ariosto Ludovico ◦ 12

Arystoteles ◦ 5, 8—14, 17, 22, 23,
32, 33, 41, 42, 56, 57, 59—62, 64,
69, 75—79, 81—83, 86, 87, 90, 93,

96, 99, 100—109, 111—121, 123,
125—135, 137—141, 143, 145—
154, 156, 159, 160, 166, 170, 171,
173, 175, 176, 180, 183, 188—191,
194, 198, 199, 202, 203, 211—213,
220, 221, 223—225, 233—236, 239,
243, 245, 249, 251

Asklepios (Asclepius), postać mi-
tologiczna ◦ 49

Askaniusz, postać literacka
◦ 174, 186

Augustyn z Hippony, św. ◦ 30,
39, 40, 42, 54, 62, 71, 72, 76, 211,
239, 242

◦ B ◦

Banaś-Korniak Teresa ◦ 93, 124,
143, 197, 244

Batteux Charles ◦ 24

Baumgarten Aleksander ◦ 24

Barrow John D. ◦ 119, 241

Bazyli Wielki, św. ◦ 53

Becanus Johannes Goropius
◦ 44

- Bednarek Bogusław ◦ 204, 241
 Bednarek Henryk ◦ 67, 242
 Bejze Bohdan ◦ 98, 239
 Beni Paolo ◦ 12
 Berti Enrico ◦ 157, 241
 Biela Adam ◦ 32, 241
 Boccaccio Giovanni ◦ 41, 42
 Boecjusz (Boethius Anitius Man-
 lius Severinus) ◦ 98, 180, 239
 Bolewski Jacek ◦ 29—31, 34, 35,
 37, 95, 118, 241—243
 Brissonius Barnabas ◦ 44
 Buras Jacek ◦ 228, 229
 Buszewicz (Buszewiczowa) Elwi-
 ra ◦ 50—53, 55, 113, 242

 ◦ C ◦
 Cano Melchior ◦ 44, 67, 68—70,
 240
 Castellote Salvador ◦ 165, 241
 Castelvetro Lodovico ◦ 12
 Caussin Nicolas ◦ 19, 44
 Cerber, postać mitologiczna
 ◦ 207, 209
 Cesarino Cesare ◦ 22
 Charon, postać mitologiczna
 ◦ 207
 Chenu Marie-Dominique ◦ 71,
 72, 242
 Chimera, postać mitologiczna
 ◦ 193, 205, 209
 Chrystus Jezus ◦ 53, 202
 Cyceron (Cicero Tullius Marcus)
 ◦ 51, 62, 203
 Cinthio Giraldi ◦ 12

 Comes Natalis ◦ 19, 44
 Condemni Augusta Germana
 ◦ 39
 Copleston Frederick ◦ 67, 76, 242
 Cornelius a Lapide ◦ 44
 Curtius Ernst Robert ◦ 44, 242
 Cyryl z Aleksandrii, św. ◦ 46
 Czyż Antoni ◦ 32—34, 62, 117,
 145, 146, 219, 220, 242

 ◦ D ◦
 Dante zob. Alighieri Dante
 Diderot Denis ◦ 69
 Domański Juliusz ◦ 119, 200, 242
 Domański Piotr ◦ 200, 202, 243
 Duns Szkot ◦ 76, 159—163, 166,
 242
 Dydona, postać mitologiczna
 ◦ 204, 207
 Dzielska Maria ◦ 98, 240

 ◦ E ◦
 Empedokles ◦ 105
 Eneasza, postać mitologiczna
 ◦ 32, 91, 110, 111, 113, 129, 130,
 133, 134, 143, 172—174, 182, 186,
 193, 196—198, 203—205, 207—
 214
 Euklides ◦ 98

 ◦ F ◦
 Facca Danilo ◦ 121, 157, 240, 241
 Ficino Marsiglio ◦ 21, 25, 55, 120,
 217
 Frazer James George ◦ 204, 242

◦ G ◦

- Galluzzi Tarquinio ◦ 210
Gałęcki Jerzy ◦ 34
Gilson Étienne ◦ 119, 120, 191,
192, 202, 203, 242
Gorgony, postaci mitologiczne
◦ 205
Gorzowski Albert ◦ 4, 202, 240
Górny Wojciech ◦ 7, 14, 15, 16, 17,
62, 63, 101, 145, 146, 242
Gracián Baltasar ◦ 8, 25
Grochal Zbigniew ◦ 31, 32, 34, 242
Gromska Daniela ◦ 81, 104, 146,
199, 239
Grzybowski Jacek ◦ 122, 243

◦ H ◦

- Hadot Pierre ◦ 200, 206, 243
Hanczakowski Michał ◦ 50, 242
Harpie, postaci mitologicz-
ne ◦ 205
Henoah, postać biblijna ◦ 43
Herakleitos ◦ 41
Hermes Trismegistos, bóstwo
hellenistyczne ◦ 49
Hollanda Francisco de ◦ 23
Homer ◦ 8, 12, 30, 41, 78, 91, 110,
116, 145, 183, 196, 218, 241
Horacy (Quintus Horatius Flaccus)
◦ 12

◦ I ◦

- Ingarden Roman ◦ 15, 33, 83, 174,
243
Izajasz, prorok ◦ 46

◦ J ◦

- Jadacki Jacek Juliusz ◦ 181, 245
Jan z Salisbury ◦ 210
Janus Katarzyna ◦ 55, 57—62,
104, 110, 115, 136, 139, 243
Jowisz, postać mitologiczna
◦ 35, 46
Judyta, postać biblijna ◦ 84
Jung Elżbieta ◦ 190, 243
Jupiter zob. Jowisz

◦ K ◦

- Kaczor-Scheitler Katarzyna
◦ 179, 244
Kajetan Tomasz zob. Vio de To-
masso
Kamiński Stanisław ◦ 195, 243
Kant Immanuel ◦ 34
Kłoczowski Paweł ◦ 105, 243
Krapiec Mieczysław Albert ◦ 60,
79, 119, 146, 148—151, 153, 154,
157—161, 163—168, 181, 195,
243, 244
Kruszyńska Agnieszka ◦ 55, 244
Krzczkowski Henryk ◦ 204, 242
Kubicki Władysław ◦ 30, 239
Kuczyńska Alicja ◦ 195, 244
Kuczyński Leszek ◦ 71, 239
Kupido zob. Amor
Kuran Magdalena ◦ 179, 244
Kuran Michał ◦ 179, 244
Kurylewicz Gabriela ◦ 73, 241
Kwosek Jacek ◦ 3, 94, 124, 143,
179, 196, 197, 244, 249, 251, 252

◦ 249 ◦

- L ◦
- Lamża Łukasz ◦ 119, 241
- Landino Cristoforo ◦ 21, 202, 210, 240
- Landman Adam ◦ 34
- Leibniz Gottfried Wilhelm ◦ 94
- Legutko Ryszard ◦ 204, 240
- Legutko-Dybowska Alicja ◦ 212, 246
- Leśniak Kazimierz ◦ 9, 62, 69, 75, 79, 106, 108, 149, 239
- Lewis Clive Staples ◦ 70, 244
- Lichacz Piotr ◦ 82, 241
- Lichański Jakub Zdzisław ◦ 29, 95, 118, 242
- Li Vigni Anne ◦ 55, 244
- Lawinia, postać mitologiczna ◦ 210
- Liszka Piotr ◦ 80, 244
- Lombard Piotr (Lombardus Petrus) ◦ 72
- Lombardelli Giovanni Battista ◦ 12
- Loyola Ignacy, św. ◦ 31, 207, 240
- Lovejoy Arthur Oncken ◦ 65, 218, 225—229, 237, 244
- Lów Reinhard ◦ 93, 94, 109, 245
- M ◦
- Makowski Piotr ◦ 87, 245
- Makrobiusz Ambrozjusz Teodorzusz ◦ 55
- Malicki Jan ◦ 32, 93, 117, 124, 143, 146, 197, 220, 242, 244
- Markiewicz Henryk ◦ 83, 243
- Marsyliusz z Padwy ◦ 83, 100, 240
- Maryniarczyk Andrzej ◦ 82, 245
- Metabus, postać literacka ◦ 173, 174, 186
- Michałowska Teresa ◦ 81, 245
- Mikołaj z Kuzy ◦ 31
- Mikołajczak Aleksander Wojciech ◦ 34—38, 51, 95, 245
- Minos, postać mitologiczna ◦ 207
- Minturno Sebastiano ◦ 12
- Misenus, postać mitologiczna ◦ 204
- Mojżesz, postać biblijna ◦ 42
- Molina Luis de ◦ 37
- Mussato Albertino ◦ 42
- Muzeusz (Muzajos), postać mitologiczna ◦ 207
- N ◦
- Namowicz Tadeusz ◦ 229
- Nerczuk Zbigniew ◦ 73, 121, 240, 241
- Niedźwiedź Jakub ◦ 50, 242
- Nimrod, postać biblijna ◦ 42
- Noe, postać biblijna ◦ 47
- Nowaszczuk Jarosław ◦ 197, 244
- O ◦
- Ockham William ◦ 67, 190—193, 236, 240, 242
- Odyseusz, postać mitologiczna ◦ 11, 84, 85, 88, 90

- Olszaniec Włodzimierz ° 202, 240
- Olszewski Mikołaj ° 73, 121, 240, 241
- Orygenes ° 40
- Ostrowski Witold ° 70, 244
- Otwinowska Barbara ° 26, 27, 95, 245
- Ożóg Jan ° 207, 240
- O'Donell John ° 70, 245
- ° P °
- Palinur, postać literacka ° 204, 207
- Paluch Michał ° 82, 241
- Patrizi Giovanni ° 21
- Pawelec Andrzej ° 230, 246
- Paweł Apostoł, św. ° 43, 220
- Pentzilea, królowa Amazonek ° 84
- Petrarca Francesco ° 42, 202, 203, 240
- Phornutus ° 41
- Pico della Mirandola Giovanni ° 21, 43, 120—122, 124, 240
- Pigno Gianbattista ° 12
- Plans Juan Belda ° 68, 240
- Platon ° 14, 29, 40, 48, 56, 58, 60—62, 101, 106, 118, 146, 153, 180, 181, 189, 204—206, 208, 209, 211, 212, 225, 240, 246
- Plaut (Titus Maccius Plautus) ° 51
- Plezia Marian ° 30, 78, 110, 145, 183, 196, 197, 218, 241
- Pliniusz Młodszy ° 51
- Pliniusz Starszy ° 51
- Plotyn ° 25, 31, 118, 246
- Piotrowicz Ludwik ° 83, 127, 239
- Podbielski Henryk ° 10, 40, 41, 103, 107, 108, 109, 125, 126, 127, 128, 220, 239
- Poimandres ° 49
- Pontanus Jacobus ° 8, 9, 10, 59, 74, 101, 114, 115, 141
- Possevino Antonio ° 45
- Póltawski Andrzej ° 93, 109, 245
- Proklos ° 98, 118, 240
- Pseudo-Dionizy Areopagita ° 25, 40, 43, 89
- Przybysławski Artur ° 65, 218, 245
- ° R °
- Radamantys, postać mitologiczna ° 207
- Rafael (właśc. Santi Raffaello) ° 120, 217
- Regner Leopold ° 40, 240
- Reneman Michael ° 165, 241
- Romanek Michał ° 119, 245
- Rosselinus Hannibale zob. Rosseli Annibale
- Rosner Hanna ° 71, 242
- Rosinus Johannes ° 44
- Rosseli Annibale (Hannibal) ° 31, 49
- Rott Dariusz ° 93, 143, 197, 244
- Rybałt Jan ° 119, 242
- ° 251 °

◦ S ◦

Salamucha Jan ◦ 181, 182, 245
 Salutati Coluccio ◦ 42, 43
 Salwa Piotr ◦ 202, 240
 Sarbiewski Maciej Kazimierz
 ◦ *passim*
 Sarnowska-Temeriusz Elżbieta
 ◦ 23, 32, 57, 188, 245
 Sawa Robert ◦ 98, 240
 Scaliger Giulio Cesare ◦ 11, 12,
 14, 16, 22, 23, 55, 58, 59, 78, 101,
 114, 115, 120, 131, 220
 Schelling Friedrich Wilhelm
 Joseph ◦ 228
 Schlegel Karl Wilhelm Friedrich
 von ◦ 220, 229
 Scylla, postać mitologiczna
 ◦ 209
 Seneka Młodszy ◦ 27, 51
 Seneka Starszy ◦ 51
 Seńko Władysław ◦ 67, 69, 70, 83,
 122, 123, 124, 240, 245
 Shaftesbury Anthony Ashley
 Cooper ◦ 12
 Sinko Tadeusz ◦ 8, 9, 10, 12, 13,
 14, 51, 74, 77, 245
 Siwek Paweł ◦ 29, 96, 118, 239, 240
 Skimina Stanisław ◦ 27, 30, 51,
 75, 76, 78, 110, 145, 183, 196, 218,
 241
 Smolak Maciej ◦ 97, 245
 Sokolowski Robert ◦ 119, 245
 Sokrates ◦ 193, 211
 Spaemann Robert ◦ 93, 94, 109,
 245

Stagiryta zob. Arystoteles

Stawecka Krystyna ◦ 17—23, 30,
 34, 35, 61—63, 102, 117, 220, 221,
 240, 245
 Stuchlik-Surowiak Beata ◦ 93,
 143, 197, 244
 Suárez Francisco ◦ 15, 64, 67, 145,
 146, 164—168, 170, 171, 177, 235,
 241
 Sybilla, postać mitologiczna
 ◦ 204
 Szczurek Jan Daniel ◦ 70, 245
 Szmydtowa Zofia ◦ 14, 16, 32,
 145, 246
 Szymański Mikołaj ◦ 83, 127, 239
 Szymczak Dawid ◦ 179, 244
 Szymona Wiesław ◦ 122, 241
 Swieżawski Stefan ◦ 84, 124, 246

◦ Ś ◦

Świętorzecka Kordula ◦ 181, 245

◦ T ◦

Tasso Torquato ◦ 12
 Tatarkiewicz Władysław ◦ 24,
 25, 26, 29, 98, 102, 109, 120, 217,
 224, 225, 230, 246
 Tauler Jan ◦ 122, 241
 Taylor Charles ◦ 230, 246
 Teodulf z Orleanu ◦ 41
 Theagenes z Region ◦ 40
 Tomasz z Akwinu, św. ◦ 22, 57,
 60, 61, 64, 69, 71—73, 79—82,
 87, 89, 91, 92, 98—101, 119, 120,
 123, 153—159, 166, 170, 171,

- 198, 200, 201, 203, 211, 214, 239,
241—243
- Trissino Gian Giorgio ◦ 12
- Turnus ◦ 184, 210
- Turowicz Maria ◦ 33, 243
- U ◦
- Ulisses zob. Odyseusz
- Urbański Piotr ◦ 29, 38—41,
43—49, 95, 118, 141, 142, 242, 243,
246
- V ◦
- Varro Marcus Terentius ◦ 39, 42
- Vida Marco Girolamo ◦ 43, 54, 55
- Vida Marek Hieronim zob. Vida
Marco Girolamo
- Vinci Leonardo da ◦ 22
- Vio Tomasso de ◦ 164, 167
- Voegelin Eric ◦ 212, 246
- W ◦
- Wackenroder Wilhelm Heinrich
◦ 228
- Warszawski Józef ◦ 34, 246
- Warron zob. Varro Marcus Teren-
tius
- Wenera zob. Venus
- Wenus, postać mitologiczna
◦ 25, 35, 101, 204, 211
- Wergiliusz (Publius Vergilius
Maro) ◦ 12, 30, 31, 32, 43, 44,
54, 57, 78, 85, 110, 113, 136, 145,
183, 196, 198, 203, 206, 210, 215,
218, 241
- Wilczek Piotr ◦ 32, 117, 146, 220,
242
- Witwicki Władysław ◦ 106, 209,
240
- Włodarczyk Tadeusz ◦ 193, 240
- Wojtkowski Julian ◦ 68, 240
- Woszczyk Agnieszka ◦ 118, 246
- Wrzeszcz Zofia ◦ 191, 202, 242
- Z ◦
- Zalewski Sylwester ◦ 67, 76, 242
- Zdanowicz Józef ◦ 36, 246
- Zega Włodzimierz ◦ 82, 241

Jacek Kwosek

◦ Scholastic inspirations of Maciej Kazimierz Sarbiewski's poetics ◦

◦

S u m m a r y

The monograph discusses selected issues related to scholastic inspirations in the poetics of Maciej Kazimierz Sarbiewski. After presenting the state of research on the subject, the study raises the question of how Sarbiewski utilizes concepts taken from scholastic studies, arguing that he uses them to make his argumentation more precise. Moreover, the study shows that Sarbiewski not only uses scholastic terminology as a tool for formulating his theses, but also adopts the assumptions of Aristotle's metaphysics. In the following parts of the study, the author argues that Sarbiewski places more emphasis than Aristotle on the analysis of the poet's act of creation, which he understands as analogous to God's act of creation. The study posits that Sarbiewski contends with the problem of the ontological status of fictional beings by developing his own ontology of the poetic work based on Aristotle's metaphysics. This allows him to reevaluate the aims of the poetic work. A change in the understanding of the goal of a poetic work entails a change in the valorization of tragedy and the epic in relation to how Aristotle valued it. The monograph presents the way Sarbiewski uses the notion of analogy — it shows in particular that, although in principle the author of *De perfecta poesi* writes about the analogy of attribution, one can find traces of the analogy of proportionality. Another topic addressed in the publication is the reconstruction of Sarbiewski's views on the universalists. In this context, an attempt has been made to argue that his way of presenting fictional beings and the poet's creative act presuppose conceptual realism in the spirit of Aristotle. Consequently, the monograph presents the model of man contained in Sarbiewski's works. In the last part of the study, the concept of creativity in Sarbiewski's works has been compared with other approaches to the concept that appeared in the Romantic era.

Jacek Kwosek

◦ Ispirazioni scolastiche della poetica di Maciej Kazimierz Sarbiewski ◦

◦

Sommario

Il libro presenta i temi relativi alle ispirazioni scolastiche nella poetica di Maciej Kazimierz Sarbiewski. Dopo aver presentato lo stato della ricerca, è stata sollevata la questione dell'uso da parte di Sarbiewski di concetti derivati dalla scolastica, dimostrando che il gesuita li usa per precisare i suoi argomenti. È stato anche dimostrato che Sarbiewski non solo utilizza la terminologia scolastica come strumento per formulare le sue tesi, ma adotta anche i presupposti della metafisica di Aristotele. Successivamente è stato dimostrato che Sarbiewski, in misura maggiore di Aristotele, sottolinea l'analisi dell'atto creativo del poeta, il quale viene percepito come analogo all'atto creativo di Dio. È stato dimostrato che il cristiano Orazio affronta il problema dello status ontico degli esseri immaginari, sviluppando la propria ontologia di un'opera poetica sulla base della metafisica di Aristotele. Questo gli permette di rivalutare gli obiettivi dell'opera poetica. Il cambiamento nella comprensione dello scopo di un'opera poetica comporta un cambiamento nella valorizzazione della tragedia e dell'epica in relazione a come li valutava Aristotele. Il libro presenta il modo in cui Sarbiewski usa il concetto di analogia — è particolarmente dimostrato che sebbene l'autore di *De Perfecta Poesi* scriva essenzialmente sull'analogia dell'attribuzione, ci sono tracce dell'analogia della proporzionalità in lui. Un altro argomento trattato nella pubblicazione è la ricostruzione delle opinioni di Sarbiewski sugli universali. In questo contesto, si è cercato di dimostrare che il suo approccio alle entità immaginarie e all'atto creativo del poeta assume il realismo concettuale nello spirito di Aristotele. Quindi, è stato mostrato il modello dell'uomo contenuto nelle opere di Orazio. Infine, la nozione di creatività di Sarbiewski è stata confrontata con i suoi approcci apparsi nell'era del romanticismo.

Redaktor BARBARA JAGODA
Projekt okładki EMILIA DAJNOWICZ
Projekt układu typograficznego oraz łamanie PAULINA DUBIEL
Redaktor inicjujący PRZEMYSŁAW PIENIĄŻEK

Nota copyrightowa obowiązująca do 31.12.2021:

Copyright © 2020 by Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Wszelkie prawa zastrzeżone

Sprzymyamy otwartej nauce

Od 1.01.2022 publikacja dostępna na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe
(CC BY-SA 4.0). Wersja elektroniczna zostanie opublikowana w formule
wolnego dostępu w Repozytorium Uniwersytetu Śląskiego
www.rebus.us.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0003-1884-4992>

Kwosek, Jacek

Scholastyczne inspiracje poetyki Macieja Kazimierza

Sarbiewskiego / Jacek Kwosek. - Katowice : Wydawnictwo

Uniwersytetu Śląskiego, 2020

DOI <https://doi.org/10.31261/PN.4019>

ISBN 978-83-226-3992-4 (wersja drukowana)

ISBN 978-83-226-3993-1 (wersja elektroniczna)

Wydawca

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU ŚLĄSKIEGO

ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice

www.wydawnictwo.us.edu.pl

e-mail: wydawnictwo@us.edu.pl

Wydanie I. PN 4019. Liczba arkuszy drukarskich: 16,25. Liczba arkuszy wydawniczych: 12,0. Cena 24,90 zł (w tym VAT). Publikację wydrukowano na papierze Alto Creme 80 g/m², vol. 1.5. Do składu użyto krojów pisma Palatino Linotype oraz Karmina i Karmina Sans (autorstwa Veroniki Burian & José Scaglione / TypeTogether). Druk i oprawę wykonano w drukarni Volumina.pl
Daniel Krzanowski (ul. Księcia Witolda 7—9, 71-063 Szczecin)

Jacek Kwosek, doktor nauk humanistycznych, adiunkt w Instytucie Literaturoznawstwa Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

W 1997 roku ukończył filozofię na Uniwersytecie Jagiellońskim.

W roku 2008 obronił na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Śląskiego pracę doktorską pisaną pod kierunkiem prof. dr. hab. Jana Malickiego, zatytułowaną *Kategoria miłosierdzia w kazaniach księdza Piotra Skargi*. Prowadzi badania z pogranicza historii literatury, filozofii i teologii.

Cena 24,90 zł (w tym VAT)

ISBN 978-83-226-3993-1

9 788322 639931

Więcej o książce

